

й вичерпне визначення терміна [6, с. 449], сконструювати семантичні поля досліджуваної галузі.

Отже, в дослідженні певної системи термінів необхідно набути вміння описувати предметну сферу відповідної галузі знань, тобто сукупність таких відомостей: об'єкти, предмети, процеси та явища, що виокремлюються з точки зору певної діяльності; відношення між об'єктами, предметами, процесами і явищами або їх частинами; результати певних відношень, взаємодій між виділеними предметами. Така сукупність уможливить зрозуміти поняттєву картину предметної сфери певної галузі знань, яка може бути сконструйована за допомогою саме тезаурусного моделювання термінологіки.

Значущість використання тезауруса щодо термінологічної лексики зумовлена необхідністю встановлення термінологічних систем різних галузей знань як на поняттєвому рівні, так і на рівні фіксації (термінів). Саме тому перспективним є створення тезаурусів термінологіки певних галузей знань.

Список літератури

1. Burkhanov I. Linguistic foundations of ideography. Semantic Analysis and Ideographic Dictionaries / I. Burkhanov. — Rzeszyw : Wydawnictwo wuzcsej szkoly pedagogicznej, 1999. — 387 p.
2. Грабченко А. І. Методи наукових досліджень : навч. посіб. / А. І. Грабченко, В. О. Федорович, Я. М. Гаращенко. — Харків : НТУ «ХПІ», 2009. — 142 с.
3. Декарт Р. Избранные произведения / Р. Декарт. — М.-Л. : Госполитиздат, 1950. — 712 с.
4. Морковкин В. В. Идеографические словари / В. В. Морковкин. — М. : Изд-во Москов. ун-та, 1970. — 71 с.
5. Рузавин Г. И. Методология научного познания : учеб. пособ. / Г. И. Рузавин. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. — 287 с.
6. Хроленко А. Т. Теория языка / А. Т. Хроленко, В. Д. Бондалетов. — М. : Флинта, 2004. — 510 с.
7. Щербинин В. К. Вселенная в алфавите. Словари — вчера, сегодня, завтра / В. К. Щербинин. — Минск, 1987. — 123 с.

Надійшла до редколегії 20.08.2014 р.

УДК 007 : 304 : [001 + 655]

М. М. ХИЛЬКО

СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЙНА МОДЕЛЬ У ДОСЛІДЖЕННІ КОНТЕНТУ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОВИДАННЯ: СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано основні існуючі моделі класифікації книговидавничої продукції, контент українського книговидання відповідно до критеріїв семантичної класифікаційної моделі.

Ключові слова: соціальні комунікації, контент книговидання, класифікаційна модель.

Проанализированы основные существующие модели классификации книгоиздательской продукции, контент украинского книгоиздания в соответствии с критериями семантической классификационной модели.

Ключевые слова: *социальные коммуникации, контент книгоиздания, классификационная модель.*

The main existing models of classification of the book publishing products are analyzed. The content of Ukrainian book publishing is analyzed in accordance with the criteria of the semantic classification model.

Key words: *social communication, content publishing, classification model.*

В Україні книгознавчі дослідження належать до соціально-комунікаційних, і за наказом Вищої атестаційної комісії №867 «Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» від 14 грудня 2007 р., серед семи спеціальностей, за якими присуджується науковий ступінь у галузі науки «соціальні комунікації», зазначено спеціальність 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. Книга є важливою складовою тієї «системи суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, впровадження, організацію, вдосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, в ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути, служби, а з іншого — організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії» [9, с. 7].

Незважаючи на поширення сучасніших каналів комунікації — радіо, телебачення, інтернету — книга продовжує значною мірою впливати на формування світогляду людей. Через книги з казками діти ознайомлюються зі світом, це — основне джерело здобуття знань під час навчання, читання залишається одним з найулюбленіших видів дозвілля. У цьому контексті важливим є дослідження того, наскільки вітчизняний книжковий ринок відповідає сучасним потребам і запитам українського суспільства, як впливає на його розвиток, формування політичної нації, держави. Відтак, постає питання про класифікацію контенту українського книговидання.

Книгознавчі дослідження у світовій науці активно проводяться вже понад століття, починаючи зі спроб бібліографів упорядкувати і класифікувати книги (М. Дьюї, А. Лафонтен, П. Отле та ін.) і продовжуючи вивченням соціальних функцій книги: Р. Баркер, Р. Ескарпі, Л. Живні, Е. Кінг, Я. Мушковські, Р. Хогарт, Л. Шюккінг та

ін. Значний вплив на подальші книгознавчі дослідження здійснили праці канадського дослідника М. Мак-Люена, котрий певним чином абсолютизував вплив книги на історію людства останніх століть, назвавши історичну епоху, починаючи з виникнення масової друкованої книги, «добом Гутенберга» [7].

Стан і проблеми книговидання та книгорозповсюдження в Україні висвітлено в працях таких фахівців, як О. Афонін, О. Афанасенко, Г. Глотова, Я. Володарчик, Р. Дименко, Н. Зелінська, Г. Ключковська, І. Копистинська, Т. Микитин, Т. Приступенко, М. Сенченко, І. Степурин, М. Тимошик, Г. Швецова-Водка та ін. Водночас, недостатньо дослідженими є питання, пов'язані з контентом вітчизняної книговидавничої продукції, його відповідності сучасним потребам суспільства і держави.

Мета дослідження — проаналізувати контент вітчизняного книговидання як об'єкт соціально-комунікаційних досліджень.

Поняття «класифікація» походить від латинських слів «classis» — клас, розряд та «fascio» — роблю, розкладаю, і означає таку форму систематизації знання, відповідно до якої сфера об'єктів дослідження представлена у вигляді класів чи груп, за котрими ці предмети розподілені на основі їх подібності за певними властивостями [8, с. 255]. Словник української мови визначає «класифікацію» як систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями. При цьому серед семи значень поняття «клас», визначених у словнику, для дослідження контенту книговидання прийнятні два: сукупність предметів, явищ, що мають спільні ознаки, однакові якості; міра якості, ступінь, рівень чого-небудь [11, с. 174–175].

Поняття «модель» має такі значення: 1) зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось; 2) тип, марка конструкції; 3) зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для здобуття нових знань про об'єкт; 4) те, що є матеріалом, натурою для художнього відтворення; 5) зразок, з якого знімається форма для відливання або відтворення в іншому матеріалі; 6) уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т. ін.) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його «представник»; 7) конструкція, структура, зразок, за яким побудована певна одиниця мови з одиниць нижчого рівня; 8) система математичних залежностей або програма, що відображає суттєві властивості об'єкта, процесу чи явища, які вивчаються [3, с. 776].

При цьому моделювання є представленням процесу чи ситуації за допомогою моделі, що застосовується для дослідження та/чи управління [8, с. 596].

Стосовно книговидавничої продукції застосовуються семантичні та типологічні моделі класифікації. Для семантичних класифікацій головна ознака — тематика видання, його галузевий зміст. Для

типологічних головними є ті ознаки, за якими можна розрізнити види книжок: особливості носія, форм, знакових засобів фіксації та передачі інформації, соціального призначення.

Нині існує кілька загальноновизнаних бібліотечних класифікацій. Основні сучасні бібліотечні системи класифікації можна поділити на такі типи:

1) універсальні системи класифікації, які охоплюють усі предмети галузі (наприклад, Універсальна десяткова, Бібліотечно-бібліографічна);

2) спеціальні системи класифікації за тематикою або типами матеріалів (наприклад, NLM для медицини, іконографічних сюжетів Iconclass, музичних матеріалів British Catalogue of Music Classification);

3) національні системи класифікації певних країн (наприклад, шведська система класифікації бібліотеки SAB) [2].

Найпоширенішою у світі є Універсальна десяткова класифікація (УДК), англійською — Universal Decimal Classification (UDC), яка була розроблена бельгійськими бібліографами Полем Отле й Анрі Лафонтеном для Міжнародного бібліографічного інституту на основі «Десяткової класифікації» американського бібліотекаря Мелвіла Дьюї, створеної ним для Бібліотеки Конгресу США в 1876 р. У Брюсселі в 1895 р. відбулася міжнародна бібліографічна конференція, на якій вирішено використати як основу новостворюваної міжнародної класифікаційної системи Десяткову класифікацію Дьюї, яка на той час уже широко застосовувалася в бібліотеках США й Англії, була зручною та зрозумілою, незалежною від мови і придатною до подальшого розгалуження. П. Отле запропонував доповнити таблицю М. Дьюї математичними й пунктуаційними знаками для комбінування класифікаційних індексів. У 1905–1907 рр. надруковане перше видання таблиць класифікації «Посібник з універсального бібліографічного опису» (французькою «Manuel du répertoire bibliographique universel»). У 1927–1933 рр. вийшло друком друге видання таблиць, яке цього разу здобуло назву «Універсальна десяткова класифікація» (французькою «Classification décimale universelle»). Упродовж більш ніж сторічного існування система УДК (UDC), яка нині використовується понад 150 тис. бібліотеками в 130 країнах світу [10], неодноразово вдосконалювалася, проте основний принцип систематизації документів залишився незмінним.

Основна таблиця УДК відома всім науковцям світу і містить такі основні класи: 0. Загальний. 1. Філософія. Психологія. 2. Релігія. Теологія (богослов'я). 3. Суспільні науки. 4. (вільний з 1961 р.). 5. Математика. Природничі науки. 6. Прикладні науки. Медицина. Техніка. 7. Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт. 8. Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство. 9. Географія. Біографії. Історія. Кожен з класів поділено на десять

розділів, а ті — на десять підрозділів тощо. З часом обсяги повних таблиць дійшли до 120 тис. рубрик, проте для зручності для бібліотек розроблено середні (35–40 тис. рубрик) і скорочені (10–12 тис. рубрик) варіанти таблиць [6]. Міжнародним еталоном УДК (UDC) нині є англомовна база даних Master Reference File (MRF).

Удосконалення УДК спочатку здійснював Міжнародний бібліографічний інститут (інші назви — Міжнародний інститут документації, Міжнародна федерація з документації, Міжнародна федерація з інформації та документації). У 1991 р. створено міжнародну некомерційну організацію Консорціум УДК (UDC Consortium) зі штаб-квартирою в Нідерландах, до складу якого ввійшла Міжнародна федерація з інформації та документації, а також видавці УДК. Саме Консорціуму УДК нині належать права інтелектуальної власності на систему УДК (UDC), діяльність з ведення, вдосконалення і розповсюдження якої здійснює ця організація [1].

У 1919 р. Головна Книжна Палата України підготувала до друку скорочені таблиці «Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація», розроблені українським бібліографом Ю. Івановим-Меженком на основі десяткової класифікації Б. Боднарського, котрий здійснив скорочений переклад французького «Manuel du répertoire bibliographique universel». У 1921 р. Головополітсвіта РРФСР прийняла постанову про обов'язкове застосування міжнародної десяткової класифікації в бібліотеках СРСР, аналогічну постанову ухвалили Управління в справах друку та Головополітпросвіта УРСР.

У 1997 р. під керівництвом першого заступника директора Книжкової палати України Н. Петрова розроблено проект «Класифікаційна система України», що передбачав створення україномовної системи класифікації. Книжкова палата України підписала угоду з Консорціумом УДК і придбала ліцензію на підготовку й видання таблиць УДК українською мовою. У 2000–2001 рр. вийшло друком перше видання таблиць УДК українською мовою у двох книгах: «Універсальна десяткова класифікація (УДК). Таблиці» (2000 р.); «Універсальна десяткова класифікація (УДК). Алфавітно-предметний покажчик» (2001 р.). Книжкова палата України регулярно здійснює актуалізацію україномовної УДК [12].

Згідно з держстандартом України ДСТУ 4861:2007 «Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості», вихідні відомості кожного виданого в Україні видання мають містити класифікаційний індекс УДК. У 2009 р. набув чинності національний стандарт ДСТУ 6096:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування».

Методологічна основа класифікації ББК передбачає поділ документів за видами наук і явищами дійсності, принципом їх субординації й розвитку. Таким чином, основна таблиця класифікації ББК

визначає сфери знань, до яких належать ті або інші видання, і побудована за ієрархічним принципом. При цьому основні розділи ББК представлені двома системами нумерації: для масових бібліотек використовується цифрова індексація, а для наукових — буквена (кирилицею). Завдяки використанню кирилиці ББК менш універсальна система, ніж УДК, тому застосовується вона лише в пострадянських державах.

Уявлення про співвідношення кількості виданої в Україні книжкової продукції за різними галузями наукового знання можна отримати з інформації про номенклатуру та накладі книг і брошур за укрупненими тематичними розділами, які регулярно публікує Книжкова палата України ім. Івана Федорова. Щоправда, в інформації Книжкової палати такі тематичні розділи містять види книжкової продукції як за ознаками галузей науки, так і за цільовим призначенням (художня література), та вікового ознакою (дитяча література), що ускладнює аналіз.

Отже, за перші 9 місяців 2013 р. в Україні видано 17193 назв книжок і брошур загальним накладом 46360,2 тис. примірників. Розподіл надрукованих в Україні книг та брошур за тематичними розділами такий: найбільше видано літератури з освіти і культури — 3554 назви видань загальним тиражем 22659,8 тис. примірників; в разі менше надруковано художньої літератури — 2688 назв загальним тиражем 6800,3 тис. примірників; дитячої літератури видано 1433 назви тиражем 4414,8 тис.; технічної літератури — 1935 назв тиражем 4109,6 тис.; політична і соціально-економічна література — 4192 назви загальним накладом 3962,1 тис.; охорона здоров'я, медична література — 636 назв тиражем 1683,3 тис.; сільськогосподарська література — 401 назва тиражем 745,9 тис.; природничо-наукова література — 1054 назви тиражем 577,2 тис.; мистецтво та мистецтвознавство — 232 назви тиражем 559,9 тис.; література з філологічних наук — 734 назви тиражем 537,3 тис.; література універсального змісту — 22 назви тиражем 146,2 тис.; фізична культура і спорт — 119 назв загальним тиражем 120,4 тис.; літератури з друку, книгознавства, преси, поліграфії — 193 назви видань загальним тиражем 43,4 тис. примірників [4].

Наведені дані свідчать, що, якщо не рахувати підручників (які долучено до виду «література з освіти і культури»), то книжок та брошур з технічних галузей науки в Україні видається більше, ніж політичної й соціально-економічної література. Суттєво менше друкується книжок і брошур з медицини, ще менше — сільськогосподарської літератури, праць з мистецтвознавства та філологічних наук. Найменше книжок та брошур надруковано з фізичної культури, а також з книгознавства та друкарської справи.

Інформація про вихід друком книжкової продукції за різними галузями наукового знання надає можливості дійти певних висновків

як щодо рівня розвитку тих чи інших наук, так і щодо популярності тих чи інших наук та спеціальностей, соціального й державного замовлення на них. Проте в умовах реалій сучасного українського книжкового ринку стверджувати таке можна лише приблизно, адже значна кількість невідомих змінних ставить під сумнів достовірність будь-якої оцінки.

Наприклад, не існує достовірної статистики щодо кількості книжок з тих чи інших галузей науки, імпортованих на український ринок з-за кордону, переважно із Росії. Згідно з оцінками Української асоціації видавців та книготорговців, на вітчизняному внутрішньому ринку книги, видані в Україні, становлять лише 20–23%; натомість легально і нелегально імпортовані з Росії книги — 73–75%; ще близько 5% — книги, імпортовані з інших держав [5]. При цьому статистика щодо тематики імпортованих книжок, не говорячи про тиражі по окремих тематичних рубриках, не ведеться. Тому не існує жодної достовірної інформації щодо того, скільки книжок увезено в Україну з Росії, наприклад, з біологічних наук, філософії чи міжнародних відносин.

Крім того, значна частина видань в Україні не надходить у вільний продаж, хоча й фіксується Книжковою палатою України. Так, Держспоживстандарт України у 2011 р. видав 565 назв брошур сумарним накладом 113 тис. примірників, які роздано державним органам управління для службового користування. У тому ж році Вінницький національний технічний університет видав 113 назв брошур загальним накладом 12 тис. примірників, які також не надійшли на ринок, хоча були зафіксовані Книжковою палатою України по обов'язкових примірниках. Значну частину надрукованих в Україні книжок становлять підручники, надруковані за державним замовленням, які розподіляються між навчальними закладами і не надходять у продаж. Загалом, згідно з оцінками власників підприємств книжкової торгівлі, у вільний продаж потрапила лише кожна п'ята книжка з тих, що вийшли друком в Україні у 2010–2011 рр. [5].

Отже, класифікація контенту вітчизняного книговидання надає можливість виявити його відповідність потребам суспільства, а також здатність виконувати важливі соціально-комунікативні функції, які вже впродовж століть виконує книга.

У світовій практиці застосовуються різні моделі класифікацій книжкової продукції — залежно від того, яку ознаку книжкового контенту обрано за критерій також класифікації. Для семантичних класифікацій головною ознакою є тематика видання, його галузевий зміст. Для типологічних класифікацій — ознаки, за якими можна розрізняти види книжок: особливості носія інформації, форм, знакових засобів фіксації й передачі інформації, соціального призначення. Класифікації також бувають бібліотечними та книготорговельними: перші розроблені для зручного впорядкування видань у наукових

та масових бібліотеках, другі — для зручності роботи книготорговельних мереж і книжкових магазинів, а також пошуку потрібного видання їх персоналом та покупцями. Основні сучасні бібліотечні системи класифікації можна поділити на такі типи: 1) універсальні системи класифікації, які охоплюють усі предметні галузі (найпоширеніша у світі — Універсальна десяткова класифікація); 2) спеціальні системи класифікації за тематикою або за типами матеріалів; 3) національні системи класифікації певних країн.

Навіть попередній аналіз за критеріями семантичної класифікації свідчить про невідповідність вітчизняного книговидання в його нинішньому стані потребам суспільного і державного розвитку.

Перспективи подальших досліджень: опрацювати методологічної моделі діагностики ефективності та значимості продукції українських видавництв у формуванні читацьких інтересів; дослідити вплив контенту українського книговидання на соціум; спрогнозувати тенденції розвитку видавничого ринку України; дослідити типологічні класифікаційні моделі контенту вітчизняного книговидання;.

Список літератури

1. About Universal Decimal Classification [Електронний ресурс] // UDC Consortium. — Режим доступу: <http://udcc.org/index.php/site/page?view=about>. — Дата доступу: 20.12.2013. — Назва з екрана.
2. Бібліотечна класифікація [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Бібліотечна_класифікація. — Дата доступу: 20.12.2013. — Назва з екрана.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. (з дод. і допов.) / укл. і голов. ред.. В. Т. Бусел. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с. — С.683; Словник української мови [в 11 т. / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР; ред. кол.: І.К. Білодід (голова) та ін.]. — Київ : «Наук. думка», 1970–1980. — Т. IV. — 1973. — 840 с. — С.776.
4. Випуск видавничої продукції в Україні в 2013 році (9 місяців) [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/statistika_2013_9_mis.htm#zag_dani. — Дата доступу: 20.12.2013. — Назва з екрана.
5. Звіт про результати дослідження видавничого ринку України [Електронний ресурс] // Портал української книжкової індустрії UABOOKS.INFO. — Режим доступу: [uabooks.info/files//Zvit_Afonin_dodatku.doc](http://uabooks.info/files/Zvit_Afonin_dodatku.doc). — Дата доступу: 20.12.2013. — Назва з екрана.
6. Історія УДК [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC_n/UDC_ist.htm. — Дата доступу: 20.12.2013. — Назва з екрана.
7. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: Сотворение человека печатной культуры / Маршалл Мак-Люэн. — Киев : Ника-Центр, 2003. — 432 с.
8. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд ; научно-ред. совет: предс. В.С. Степин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. — М. : Мысль, 2010. — Т.II. — 2010. — 634 с.

9. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [гол. ред. О. М. Холод]. Т.2. — Київ : КИМУ, ДонНУ, 2011. — С. 7–11.
10. Slavic A. Use of the Universal Decimal Classification: a worldwide survey / A. Slavic // Journal of Documentation. — 2008. — Vol. 64. Iss: 2. — P. 211–228.
11. Словник української мови [в 11 т. / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР; ред. кол.: І.К. Білодід (голова) та ін.]. — Київ : «Наукова думка», 1970–1980. — Том IV. — 1973. — 840 с. — С. 174–175.
12. Сучасний стан УДК в Україні [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC_n/UDC_suchas_stan.htm. — Дата доступу: 20.12.2013. — Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 17.09.2014 р.

УДК [7.037.3:82–92.161.2](477)«1922/1930» Т. С. ОПРИШКО

АСОЦІАЦІЯ ПАНФУТУРИСТІВ «АСПАНФУТ» ТА ЇЇ ВИДАННЯ (1922–1930 РР.) В ПОБУДОВІ «МИСТЕЦТВА МАЙБУТНЬОГО»

Розглянуто питання діяльності асоціації панфутуристів «Аспанфут» та її впливу на розвиток української літератури на матеріалі її періодичних та неперіодичних видань (1922–1930 рр.).

Ключові слова: «Аспанфут», Семенко, футуризм, панфутуризм, деструкція мистецтва, літературний часопис.

Рассматриваются вопросы деятельности ассоциации панфутуристов «Аспанфут», ее влияния на развитие украинской литературы на материале ее периодических и неперіодических изданий (1922–1930 гг.).

Ключевые слова: «Аспанфут», Семенко, футуризм, панфутуризм, деструкция искусства, литературный журнал.

The article considers the issue of panfuturist association's «Aspanfut» activity and its influence on the development of Ukrainian literature based on the material of its periodical and non-periodical publications (1922–1930).

Key words: «Aspanfut», Semenکو, futurism, panfuturism, art destruction, literary magazine.

Вийшли друком наукові праці про творчість окремих членів асоціації панфутуристів «Аспанфут», зокрема її засновника й ідейного натхненника Михайля Семенка, проте досі бракує комплексного дослідження діяльності періодичних та неперіодичних видань цієї організації, що є актуальним аспектом сучасної української наукової думки.

Мета статті — на основі тогочасної преси та наукової літератури розглянути діяльність асоціації панфутуристів «Аспанфут» та її